

INTERTEKSTUALNE IN INTERVIZUALNE NAVEZAVE V DELU ELE PEROCI IN MARLENKE STUPICA *PRAVLJICE ŽIVE V VELIKEM STAREM MESTU*

V prispevku je predstavljena manj znana slikanica Ele Peroci in Marlenke Stupica *Pravljice žive v velikem starem mestu*. Najprej je bila opravljena multimodalna analiza izbrane slikanice, nato komparacija treh izdaj: *Pravljice žive v velikem starem mestu* iz leta 2022 kot izhodišče in primerjava s samostojno izdajo iz leta 1969, nato primerjava s prvo izdajo 1966, ki ima drugačen naslov, *Čebelice*, zato je neposredna povezava zabrisana. Analiza izvirnega besedila Ele Peroci *Čebelice* (1966) razkrije, da gre za 100. slikanico v zbirki Čebelca. Metoda komparacije pokaže intertekstualne in intervizualne navezave na 16 slikanic, ki so pred letom 1966 izšle v zbirki Čebelca, hkrati pa se izpostavi pomembnost poznavanja kanonskih besedil in ilustracij za razumevanje obravnavane slikanice.

Ključne besede: Ela Peroci, Marlenka Stupica, slikanica, intertekstualnost, intervizualnost

1 Uvod

Manj znana slikanica Ele Peroci in Marlenke Stupica *Pravljice žive v velikem starem mestu*, ki je bila doslej kot samostojna slikanica izdana le leta 1969, je ponatis doživela v zbirki devetih slikanic *Med pravljice* (2022: 85–105). Zbirka slikanic je bila izdana v spomin na 100-letnico rojstva pisateljice Ele Peroci (1922–2001), ki je z nekaterimi svojimi deli postala kanonska avtorica vrtčevskih in osnovnošolskih izobraževalnih programov, s slikaniško produkcijo znanih ilustratorjev in ilustratork njenih kratkoproznih literarnih del pa so bili v slovenski prostor uvedeni nekateri ikonični liki, npr. lik muce Copatarice, ki ga je ustvarila Ančka Gošnik

Godec (od 1957 in več izdaj), in prostori, npr. Klobučarija iz slikanice *Moj dežnik je lahko balon*, ki jo je ilustrirala Marlenka Stupica (od 1962 in več izdaj).¹ Marlenka Stupica (1927–2022) je zaznamovala slovensko ilustracijo s svojo bogato likovno govorico, prežeto z izjemnim občutkom za večplastnost odnosa med besedilom in ilustracijo. V njenem delu je mogoče zaznati spoj »treh pomembnih sestavin: v natančni risbi, v izjemnem obvladovanju slikarske tehnike in še posebej v bogastvu domišljije, s katero umetnica preoblikuje resničnost v pravljíčnost« (Avguštin idr. 1996: 54). Za svoje delo je prejela številne nagrade in priznanja.

Kot središčna tema prispevka je izbrana slikanica *Pravljíce žive v velikem starem mestu* (izdana v zbirki slikanic *Med pravljíce*, 2022), ki je zanimiva iz več razlogov:

- Soavtorici sta v slovenskem prostoru kanonizirani, sodita v kulturno dediščino, zato je prav, da otroci poznajo njuno delo, posledično tudi skupna dela, ki sta jih ustvarili.
- Slikanica kot posebna oblika knjige pripoveduje zgodbo najmanj z dvema kodoma sporočanja, jezikovnim in likovnim, kar imenujemo multimodalnost. Šele branje in sestavljanje pomenov iz obeh (vseh) kodov sporočanja nudi bralcu celotno zgodbo.
- Že naslov izbrane slikanice nakazuje na znane pravljíce, posledica česar sta intertekstualnost in intervizualnost.

V predhodnih raziskavah (Sipe 2008; Haramija in Batič 2013; Batič in Haramija 2015; Haramija in Batič 2022) se je pokazalo, da je za preučevanje multimodalnosti, tj. sestavljanje različnih kodov sporočanja, najbolj zanimiv tisti del slikaniških gradiv, ki vsebuje ista besedila z različnimi ilustracijami. Primerjalna analiza takšnih slikanic pokaže interakcijo med dvema kodoma sporočanja, ki drug drugemu spreminjata pomen. V korpusu slikaniške produkcije z besedili Ele Peroci so takšne tri slikanice, in sicer *Moj dežnik je lahko balon* (1955 ilustriral Leon Koporc, nato od 1962 dalje ilustrirala Marlenka Stupica), *Stara hiša št. 3* (1973 in več izdaj ilustrirala Lidija Osterc, v zbirki *Med pravljíce* (2022) ilustrirala Tanja Komadina) in *Očala tete Bajavaje* (1969 ilustrirala Lidija Osterc, nato 2022 v zbirki *Med pravljíce* Peter Škerl). V članku Haramija in Batič (2022) so z multimodalno analizo predstavljena navedena tri avtoričina dela. Primerjalna analiza istih besedil z različnimi ilustracijami kaže na pomembnost celostnega branja slikaniških gradiv.

V izbrani slikanici je, čeprav je uporabljena multimodalna analiza, postopek ravno obraten: gre za eno besedilo z enimi ilustracijami, oboje pa se navezuje na že znane pravljíce, in sicer tako s stališča besedila (intertekstualnost), kakor tudi s stališča ilustracij (intervizualnost).

¹ Ela Peroci in Marlenka Stupica sta soavtorici treh slikanic: *Moj dežnik je lahko balon* (1962), *Čebelice* (1966) in *Pravljíce žive v velikem starem mestu* (1969).

Intertekstualnost opredeljuje Marko Juvan (1999: 398) na podlagi preučevanja različnih teorij intermedialnosti (npr. Kristeva, Culler, Derrida):

Meja citatnosti z občo medbesedilnostjo /je/ spremenljiva, odvisna od sklopa sistemskih in zgodovinskih dejavnikov /.../. Pravzaprav jo določajo recepcijske odločitve, ali so ujemanja besedil, njihovih elementov in/ali struktur z »že branim« naključna ali pa pomensko in estetsko funkcionalna. Za citatno velja torej tisto besedilo, za katero lahko bralec – v zgodovinskem kontekstu literarnega življenja – utemeljeno domneva, da si je njegov avtor tuje predloge prisvajal ali se nanje skliceval zavestno in pri tem računal, da bo občinstvo te navezave zmožno prepoznati in jih interpretirati kot ubešeditvene strategije. /.../ Sporočilnost citatnosti omogoča šele globalni literarno-kulturni medbesedilni kod, ki mora biti vsaj delno skupen avtorju in bralcem.

Pravljice so za preučevanje intertekstualnosti v otroški književnosti pomembne, saj je pri mladem bralcu (poslušalcu) označevalske verige šele potrebno vzpostaviti. S poznavanjem kanonske literature otrok vzpostavlja intertekstualni odnos besedila, ki ga bere, s poznanimi besedili iz ljudskega slovstva in avtorskimi besedili, ki so nastala v preteklih literarnozgodovinskih obdobjih. Juvan izpostavlja tri variante intertekstualnosti: medbesedilni opis, medbesedilni prenos in medbesedilni posnetek. Ker je že v naslovu izbranega literarnega dela poudarjen književni prostor, to je veliko mesto, v katerem živijo različne pravljice, nas bo zanimala prva varianta intertekstualnosti, to je medbesedilni opis, ki pomeni »tematsko predstavljanje predlog ali njihovih sestavin« (Juvan 1999: 404). V slikanicah intertekstualnost obstaja na ravni besedila in ilustracije, kar pomeni, da so intertekstualne povezave prisotne v besedilu in v ilustracijah, pri čemer Nikolajeva in Scott (2001: 228) omenjata vizualne intertekstualne elemente oziroma intervizualne vizualne elemente. Serafini (2015: 439) pa govori o intertekstualnih in intervizualnih vizualnih povezavah (*intertextual–intervisual associations*). Prav povezave med slikovnimi gradivi (ilustracije, likovna dela umetnikov itd.) pomagajo bralcu ustvarjanje novih pomenov v slikanici ter mu omogočajo razvijanje novih interpretativnih strategij.

2 Pravljice žive v velikem starem mestu (2022)

Interakcija med besedilom in ilustracijami v slikanicah pomembno vpliva na razbiranje pomenov, posebej na to, kako zaznavamo prostor in čas dogajanja, literarne like in odnos med njimi, razpoloženje, predmetno stvarnost itd. (Haramija in Batič 2013). Multimodalna analiza slikanice *Pravljice žive v velikem starem mestu* v prvi fazi razkrije, katere informacije bralec dobi ob branju besedila in katere ob ogledovanju ilustracij (tabela 1), nato sledi sumativna analiza, ki se nanaša na zaznano interakcijo.

	Besedilo	Ilustracija
1	Babica pove Vidu, da pravljice živijo v velikem starem mestu, zato se deček odpravi na pot. Pot je opisana zelo idilično, ni naporna. Babica ga v mislih spremlja do kamnitega mostu, ki vodi v pravljični svet.	Manjša upodobitev babice s sivimi lasmi, spetimi v figo, in s predpasnikom. Pred njo je deček Vid z razmršenimi lasmi, v rdečih hlačkah in beli srajci. Babica ga drži za roko.
2	Vid gre čez kamniti most, na drugi strani se pogovarja s stražarjem in ta mu pove, da bo pravljice z lahkoto našel, čeprav nekatere nimajo naslova ali znamenja.	Ilustracija je postavljena v spodnji del dveh strani, tako da je poudarjena dolžina mostu. Poudarjeno je gibanje dečka proti desni (proti mestu, dogodivščinam ...). Nasproti, v levo se premikajo račke. Na mostu je Vid z ukrivljeno palico (palica se ponovi še enkrat, in sicer v zadnji ilustraciji) in klobukom. Skozi okno stolpa se nagiba stražar z dolgo sulico. Za vhodom v mesto se odpira pogled na hiše v mestu, ki nakazujejo fantastični svet (okna, ki spominjajo na oči, fasada, ki je spremenjena v obraz).
3	Vid je kmalu našel ulice in uličice pravljic: Rdečo kapico (vrtnice in košarica, polna dobrot, so znamenje na njeni hišici), šiviljo (z znamenjem škarij).	Večja pokončna ilustracija. Upodobljen je pogled na mestni trg, ki ga obdajajo stavbe. V zgornjem delu je majhen kos neba z Luno, tik ob njej je stavba, na fasadi katere se nahaja sonce. Na stavbah so motivi iz pravljic (košarica Rdeče kapice, škarjice, petelin z mošnjo, ptica, rumeni dežnik). Skozi eno okno se nagiba Rdeča kapica, skozi drugo (spodnji del ilustracije) gleda zajec.
4	Ker Trnjulčica še spi, se Vid lahko pogovarja le s kuharjem. Ker mu je veter odpihnil klobuk, se odpravi naprej.	Manjša ilustracija prikaže pogovor med Vidom in kuharjem. Vid je upodobljen pred vhodom. Na stopnicah pred vrati stoji kuhar s kuhalnico v roki. Nad vrati je grb s krono, fasada je preraščena s trnjem.
5	Vid gre po ulici, kjer stoji hiša z odkrito streho, odprtimi okni in vrati, v njen prebiva veter.	Ilustracija zavzema zgornji del dveh strani in prikazuje Vida, ki stopa od desne proti levi (gibanje nazaj). Roke tišči v žepe, klobuk mu je odneslo (je v zraku nad streho stavbe). Veter je personificiran (obraz, ki se napihuje skozi arkade). Po tleh se valijo sod, mlinček in vreča. Sredi ulice je še vodnjak, opaziti je mogoče še hruško na fasadi stavbe, uro na zvoniku, miško pred vhodom, veliko marjetico na fasadi in petrolejko na strehi ene od stavb. Tudi to ilustracijo spremljajo sonce (na nebu) ter sonce, luna in zvezde (na fasadi rdeče stavbe).
6	Pride do piskrčka in se pogovarja z Mojco Pokrajculjo.	Manjša ilustracija z upodobitvijo piskrčka, v katerem sedi žalostna deklica. Na fasadi je upodobljen kovanec.
7	Mojca mu da nasvet, kako naj pride do hišice, v kateri živi Sneguljčica.	Manjša ilustracija prikazuje tri hiške, mimo katerih gre Vid (proti desni). Skozi okno prve stavbe moli kozja glava, na drugi je sonce in na tretji je zapis števil 7777, pri čemer je prva sedmica rdeče barve, ostale so zelene.

	Besedilo	Ilustracija
8	Opis Sneguljčičinega domovanja ter znamenite mačehine besede, ko sprašuje zrcalce, katera je najlepša v deželi. Omenjena sta še dva atributa: strupeno jabolko in srebrni čevljički.	Manjša ilustracija, ki prikazuje grad. Od leve proti desni se mu z razprtimi rokami približuje Vid, pred gradom stoji stara ženica z ruto na glavi, v eni roki drži knjigo, v drugi zalivalko, s katero zaliva zelenico. Na fasadi gradu se jabolko, zrcalo, sedem krožnikov.
9	Oglasita se pravljici o Sneguljčici in Pepelki in povesta, da sta v gradovih doma le oni, glavni junakinji pa sta s kraljevičema odšli na njuna domova.	Manjša ilustracija prikazuje drugi grad, ki ga preletava jata belih golobov. Pred vrati je stara ženica, ki drži v rokah posodo s semeni.
10	Deklica se boji medvedov, beži iz pravljice in s seboj povabi tudi Vida.	Manjša upodobitev deklice in Vida, ki tečeta od desne proti levi (nazaj), prostor ni upodobljen.
11	Vid je narisal luno in ta se je nasmehnila.	Dve upodobitvi lune (zgoraj luna, kot jo je videl Vid, in spodnja Vidova risba lune).
12	Ko je risal luno, ga je zasačil profesor, ki ga je najprej okaral, nato pa mu je povedal za Postojnsko jamo, ki jo je sklenil Vid obiskati. V ozki ulici je srečal primorsko hišo, Lonček-kuhaj in grad, v katerem prebiva kača. Vid je opazoval ulico, mimo so pritekli dopoldanski in popoldanski otroci.	Večja pokončna ilustracija. Upodobljen je pogled na mesto. Za zadovi mesta se odpira pogled na park (vrt). Pred vhodom ene od stavb je upodobljen Vid, ki sedi na stopnici. Proti njemu se pomikajo otroci z lopatami, grabljami, zalivalkami. Na eni od streh je sonce, nad drugo se dviguje kača z dvema zlatima ključema okoli vratu. Na fasadi ene od hiš sta dva laboda, na eni fasadi je prvi lunin krajec.
13	Deček sedi na pragu hišice, kjer živi Lonček-kuhaj, opazuje dogajanje na ulici, mimo njega se sprehajajo pravljice, devetindevetdeset jih je. Priletela je čebelica, sedla Vidu na roko. Nato se je deček čez kamniti most odpravil domov k babici.	V spodnjem delu strani je ilustracija, ki prikazuje približan pogled na most, dečka Vida s klobukom in palico (pomika se naprej, proti desni), račke se pomikajo nazaj (proti levi). Postavitev je identična kot v prvi ilustraciji mostu. Na mostu je proti Vidu obrnjena črna ptica, ki se v prvi ilustraciji mostu prav tako pojavi, a nekoliko bolj oddaljeno od Vida.

Tabela 1: Multimodalna analiza slikanice *Pravljice žive v velikem starem mestu*

Glavni literarni lik v proučevani slikanici je deček Vid, ki ima to srečo, da mu babica pripoveduje pravljice. Čeprav se zgodba dogaja v realnem prostoru, se že v začetku pojavi fantastični element, govoreče knjige, ki Vidu rečejo, da so mu povedale že vse pravljice. Takrat se zgodi dialog med dečkom in babico, ki je ključnega pomena za zaplet zgodbe: »Vid je vprašal babico: "Kje živijo pravljice, ki si mi jih pripovedovala?" Babica mu je odgovorila: "Pravljice, ki sem ti jih pripovedovala, živijo v velikem starem mestu."« (Peroci in Stupica 2022: 87) Vid se je odpravil iskat mesto pravljic. Pot je bila dolga, a sijalo je sonce, potok

je tekel, trava je bila lepo zelena, cvetele so rože – opis poti sicer ni natančen, a z navedenimi atributi pomeni, da je pot potekala brez pretresov in težav. To potrjujejo tudi babičine misli; čeprav dečku predhodno ni dala navodil o poti, očitno ve za most: »Babica ga je v mislih spremljala. Ni se bala zanj, saj je vedela, da niso poti do pravljic nikoli nevarne. Samo, da bi že prišel do kamnitega mostu preko široke reke, mu je v mislih želela. Tam se pričinja veliko staro mesto.« (Peroci in Stupica 2022: 87.)

Slika 1: Vid prečka most med realnim in fantastičnim svetom, vir: Marlenka Stupica (Peroci in Stupica 2022: 88–89). Objavljeno z dovoljenjem založbe.

Most je vedno simbol združevanja in povezovanja, ker je kamnit, kaže na trdnost in zanesljivost. V primeru analiziranega dela je most, ki je na prvi izdaji slikanice (1969) naslikan na naslovnici, povezovalni element med realnim in fantastičnim svetom, kar kaže na dvodimenzionalnost zgodbe. Ko Vid prečka most (slika 1), pri mestnih vratih na drugi strani mostu povpraša stražarja, kje živijo pravljice, ta pa mu odgovori: »"Pravljic je pri nas veliko," mu je odgovoril stražar. "Našel jih boš, čeprav so nekatere brez naslova in brez pravega znamenja."« (Peroci in Stupica 2022: 89) Vid je kmalu našel ulice in uličice, ki so bile polne pravljjičnih hiš: »Hodil je od hiše do hiše in od hišice do hišice, kakor je nanese. Vsaka hiša je bila drugačna, a vsaka je imela nadvse lepo izdelana vrata, nad vrati pa znamenje.« (Peroci in Stupica 2022: 90) Vid je nekatere hiše in znamenja takoj prepoznal; v besedilu so omenjene prepoznavni liki, prostori, dogodki iz različnih besedil. Izhodiščna besedila, liki iz teh besedil so večinoma zelo prepoznavni (npr. Rdeča kapica, Sneguljčica, Pepelka, Trnuljčica, šivilja) in si jih lahko otrok prikljče v spomin; v teh primerih se je avtorica poslužila citatnosti imen (imena likov aludirajo na like iz kanonskih pravljic). V primeru poznavanja izhodiščnih besedil lahko mladi bralec ob tem besedilu sestavlja nove pomene: v kratki fantastični zgodbi *Pravljice žive v velikem starem mestu* prepoznava omenjene pravljice (npr. *Sneguljčica*, *Pepelka*), pripovedke (npr. *Pravljica o vetru*, *Mojca Pokrajculja*), realistične kratkoprozne zgodbe (npr. *Dopoldanski in popoldanski otroci*) informativne zgodbe (npr. *Luna*, *Pod zemljo*). Vidu se v mestu ne dogaja nič drugega, kakor da te zgodbe srečuje; nekatere se z njim pogovarjajo, druge ne, tako mu npr. pravljici o Pepelki in Sneguljčici povesta, da v gradovih živita le pravljici, naslovna pravljjična lika pa sta se s svojima princema – rešiteljema odselili v drugo kraljestvo. Nekateri liki se z Vidom ne pogovarjajo (npr. Rdeča kapica), ali pa jih

sploh ni videti in so na ilustracijah prepoznavni po atributih (npr. košarica Rdeče kapice, pa tudi mlinček, sod in vreča, atributi *Pravljice o vetru*). Podoben primer je naslikani rumeni dežnik, pri katerem – čeprav pravljica ni ni nikjer omenjena – takoj vemo, da je dežnik povezan s kratko fantastično zgodbo *Moj dežnik je lahko balon* z besedilom in ilustracijami istih ustvarjalk kot v obravnavani slikanici. V upodobljeni kozi, ki je doma na hišni številki 7777, bralec takoj prepozna aluzije na pravljico *Volk in sedem kozličkov*. Med literarnimi liki je najbolj zgovorna Mojca Pokrajculja, ki pri Vidu išče tolažbo; najbolj skrbna je deklica, s katero teče Vid pred tremi medvedi. Gre torej za pomemben segment intervizualnosti in intertekstualnih navezav: iz citatnosti imen ali delov besedil, pa tudi iz slikovnih upodobitev lahko sklepamo na izhodiščna besedila, čeprav ta niso omenjena, velja pa tudi obratno, ko iz fragmentarnih omemb lahko sklepamo na konkretna izhodiščna besedila: »Vid je še vedno sedel na stopnici hišice Lonček-kuhaj in mimo njega so prihajale nove in nove pravljice. Bilo jih je toliko, da vseh niti prepoznati ni mogel.« (Peroci in Stupica 2022: 104) Iz ulice, po kateri se zvrsti 99 pravljic, se Vid odpravi domov, kjer ga že nestrpno čaka babica.

Glavni literarni lik je deček Vid; stranski liki se pojavljajo v realnem svetu (babica) in v irealnem svetu (vsi drugi liki). Književni čas ni natančno določen, gre pa za eno pot v pravljlično deželo (kjer časa ni mogoče meriti). Pripovedovalec je tretjeosebni, vsevedni, zgradba pa sintetična (izjema je tisti del, ki se navezuje na Mojco Pokrajculjo, kjer je pripoved retrospektivna). Snov je povezana z ljudskimi in klasičnimi (kanonskimi) pravljicami, pripovedkami, realističnimi kratkoproznimi besedili in informativnimi besedili, tema je ljubezen do branja. Najbolj očitna lastnost izbranega besedila je povezana s književnim prostorom, saj gre za izrazito dvodimenzionalno zgodbo, ki se začne in konča v realnem svetu, dečkovo potovanje v svet pravljic in njegova vrnitev sta natančno zamejena s prehodom čez kamniti most. Reka je tista, ki svetova deli, most ju povezuje.

3 Čebelice (1966)

Primerjava izhodiščnih besedil pokaže zanimivo sliko, ki na prvi pogled ni opazna; ključ za razumevanje literarnega dela *Pravljice žive v velikem starem mestu* je namreč zbirka Čebelica. Na notranji naslovnici 100. slikanice, ki je bila izdana v zbirki Čebelica, napisala jo je Ela Peroci, ilustrirala Marlenka Stupica, in ima naslov *Čebelice*, v kolofonu piše (Peroci in Stupica 1966: 2): »ČEBELICE – Za stoto številko knjižnice napisala Ela Peroci – Ilustrirala Marlenka Stupica – Ilustracije nagrajene ob razpisu za stoto številko /.../« Šele ko zbirko Čebelica povežemo z vsebino *Čebelic* (1966), lahko povežemo izhodiščna besedila s točno določenimi izdajami besedil in ilustracij (tabela 2).

Literarni liki v delu <i>Pravljice žive v velikem starem mestu</i>	Izhodiščno besedilo, avtor, kaj je poudarjeno	Atributi iz izhodiščnega besedila in ilustracije v slikanici <i>Pravljice žive v velikem starem mestu</i>
Rdeča kapica; znamenji vrtnice in košarica	Brata Grimm in Marlenka Stupica: <i>Rdeča kapica</i> , Čebelica 1.	Ob Rdeči kapici so omenjene še vrtnice in košarica, ki jo nese deklica k bolni babici.
šivilja, znamenje škarjice	Dragotin Kette in Marija Vogelnik: <i>Pravljica o šivilji in škarjicah</i> , Čebelica 3.	Omenjeno je geslo, s katerim škarje same režejo, in ptiček, ki je za čarovnijo zaslužen.
Trnuljčica	Brata Grimm in Marlenka Stupica: <i>Trnuljčica</i> , Čebelica 6.	Trnuljčica še spi, na vratih se pokaže le kuhar; navedeno je, da je v pravljici zaspal, preden mu je uspelo kaznovati pomočnika.
veter	Slovaška ljudska pravljica z ilustracijami Bogdana Groma: <i>Pravljica o vetru</i> , Čebelica 7.	Navedeni so trije atributi, sod, mlinček in vreča.
Mojca Pokrajculja	Koroška ljudska pripovedka (po zapisu V. Möderndorferja) in Mara Kralj: <i>Mojca Pokrajculja</i> , Čebelica 8.	Mojca sedi na pragu piskrčka in joče, ker je ostala sama (gre torej za retrospektivno zgodbo); Vidu pove celo zgodbo.
Sneguljčica	Brata Grimm in Marlenka Stupica: <i>Sneguljčica</i> , Čebelica 24.	Zgodbo so ilustrirali tudi drugi avtorji, a je že od 1956 največkrat ponatisnjena s podobami M. Stupica.
		Omenjeni so nekateri atributi: sedem krožnikov (za palčke), strupeno jabolko, njena postelja in srebrni čevlji. Pravljica nagovori Vida in mu pove, da je v gradiču doma samo ona, Sneguljčico pa je odpeljal kraljevič.
Pepelka	Brata Grimm in Maksim Sedej: <i>Pepelka</i> , Čebelica 37.	Enako kot pravljica o Sneguljčici pove tudi pravljica o Pepelki.
deklica	Ruska ljudska in Roža Piščanec: <i>Trije medvedi</i> , Čebelica 38.	Deklica beži iz pravljice, ker se boji medvedov; Vid nekaj časa beži z njo.
Luna	France Bevk in Mirko Lebez: <i>Luna</i> , Čebelica 52.	Informativno delo o luni, njenih značilnostih.
jamar	Pavel Kunaver in Evgen Šajovic: <i>Pod zemljo</i> , Čebelica 59.	Informativno besedilo o kraških jamah.
hiša izgubljenih otrok	Marcel Aymé in Marlenka Stupica: <i>Labodi</i> , Čebelica 74.	Omenjeni so labodi, ki postanejo simbol, nad vhodnimi vrati sta naslikana dva laboda.

Literarni liki v delu <i>Pravljice žive v velikem starem mestu</i>	Izhodiščno besedilo, avtor, kaj je poudarjeno	Atributi iz izhodiščnega besedila in ilustracije v slikanici <i>Pravljice žive v velikem starem mestu</i>
kralj, kraljica in 19 otrok	Charles Dickens: <i>Čarobna ribja kost</i> , Čebelica 76.	Omenjena je revščina in pravljичni element čarobna ribja kost.
Ljuba	Zlata Pirnat in Zdenka Golob-Borčič: <i>Teta Ljuba</i> , Čebelica 67.	Primorska hišica s soncem nad streho in z rožami v lončkih.
grad in kača	Fran Milčinski in Tinca Stegovec: <i>Zakleti grad</i> , Čebelica 30.	Omenjena sta zakleti grad in žalostna kača.
lonček	Po motivih češke ljudske pravljice zapisal Karel Jaromír Erben in Gvido Birolla: <i>Lonček, kuhaj!</i> , Čebelica 14.	Blizu gradu je živel lonček, Vid se je usedel na lončkove stopnice.
dopoldanski otroci, popoldanski otroci	Marija Cerkovnik in Marjanca Jemec: <i>Dopoldanski in popoldanski otroci</i> , Čebelica 85.	Dopoldanski in popoldanski otroci se z Vidom pogovarjajo; povedo mu za vrtiček, on pa jih sprašuje o pravljicah.
čebelica	Ela Peroci in Marlenka Stupica: <i>Čebelice</i> , Čebelica 100.	Gre za prvo izdajo slikanice <i>Pravljice žive v velikem starem mestu</i> .

Tabela 2: Primerjava obravnavane kratke fantastične zgodbe *Pravljice žive v velikem starem mestu* (2022) in izhodiščnih besedil

V zbirki slikanic *Med pravljice* (2022), kjer gre za ponatis izdaje iz leta 1969, ki ima naslov *Pravljice žive v velikem starem mestu*, je po vsebini identična slikanici *Čebelice* (1966), opazne so manjše jezikovne prilagoditve (vedeni so narekovanji za premi govor; besedilo je lektorirano v skladu z veljavnim pravopisom). Zelo pomembna razlika za samo interpretacijo zgodbe pa se zgodi zaradi izpusta uvodnega dela besedila v izdajah s spremenjenim naslovom (1969 in 2022), saj izpuščeni uvodni del iz prvotnega besedila (1966) pojasni nastanek zgodbe. Ela Peroci je v uvodu k 100. knjigi v zbirki *Čebelice* zapisala:

To so čebelice in Čebelice. Prve čebelice, tiste z majhno začetnico zapisane, nabirajo med. Spomladi, ko sonce ogreje travnik in se odprejo prvi cvetovi, pridejo iz svojih panjev. /.../ Druge Čebelice, tiste, ki so zapisane z veliko začetnico, vam pripovedujejo pravljice, kajti to so majhne knjige. Vsi jih poznate. Čebelic je veliko in pravljic je veliko. Vidu pa ni bilo pravljic nikoli dovolj. (Peroci in Stupica 1966: 3.)

Izdaja, ki je izšla leta 2022 v zbirki *Med pravljice*, nima svoje naslovnice. Izvirna varianta iz leta 1966 ima na naslovnici motive mesta, pri čemer ne gre za ponovitev ene od notranjih ilustracij mesta, ampak za njeno različico (npr. opazimo fasado, na kateri je upodobljena košarica Rdeče kapice, ni pa upodobitve Rdeče kapice, ki se nagiba skozi okno v notranji ilustraciji). Zaporedje ilustracij je v izdaji iz leta 1966

in 2022 večinoma nespremenjeno, spremenjena je razporeditev besedila glede na ilustracije. Prav tako je spremenjen format dveh ilustracij, tako da v izdaji 2022 vidimo cel pravokoten format, medtem ko sta obe ilustraciji v izdaji 1966 obrezani na kvadratni format slikanice. Kolorit je prav tako spremenjen, kar smemo pripisati boljšim tehničnim zmožnostim tiska in posledično večjo skladnost med izvorniki in natisnjenimi ilustracijami. Slikanica iz leta 1966 se konča z večjo ilustracijo pogleda na mesto (to je predzadnja ilustracija izdaje iz 2022), v izdaji iz leta 2022 pa se pojavi dodatna ilustracija mostu. Račke so nekoliko spremenjene, prav tako deček (spremembe so majhne, a vseeno očitne), most ni dokončan (manjka stranica stebra). Največji problem je ta, da ilustracija ni skladna z besedilom. Vid se na koncu vrne nazaj, torej prečka most, zato bi pričakovali smer hoje od desne proti levi, torej nazaj v realni svet k babici. Ilustracija pa deluje zgolj kot ponovitev prve ilustracije mostu. Primerjava vseh treh izdaj slikanice razkrije, da je zadnja ilustracija v izdaji iz leta 2022 pravzaprav naslovnica iz leta 1969. Postavitev ilustracije na naslovnici, ki prikazuje Vida, kako prečka most (to je mejo med realnim in fantastičnim svetom), je skladna s smerjo branja, torej od leve proti desni, zato je smiselna in zbuja interes za branje. Sklepamo lahko, da je bila naslovnica oblikovana posebej za izdajo leta 1969. Format slikanice iz 1969 je pokončen, dodani so dekorativno-kolorirani vezni listi in notranja naslovnica (upodobitev babice z Vidom, ki jo v izdaji iz 1966 in 2022 opazimo kot prvo notranjo ilustracijo ob besedilu).

Kratka fantastična zgodba *Čebelice* se zaključí takole:

Ko so odšle /zgodbe; op. D. H./, je Vid še vedno sedel na stopnicah hišice Lonček, kuhaj in mimo njega so prihajale nove in nove pravljice. Bilo jih je toliko, da vseh niti prepoznati ni mogel. Bilo jih je devetindevdeset. Za njimi je priletela čebelica, pozlačena s cvetnim prahom. Sedla je Vidu na roko, zaprla in razprla krila in zopet odletela. (Peroci in Stupica 1966: 20.)

Vid se odpravi proti domu, najprej čez kamniti most in se tako simbolično vrne v realni svet, kjer ga že nestrpno čaka babica. Briše prah s knjig in si misli: »Kot čebelice v panju so, je rekla, le da so zapisane z veliko začetnico.« (Peroci in Stupica 1966: 20.)

V varianti z naslovom *Pravljice žive v velikem starem mestu* (2022) je povezava do zbirke *Čebelica* v začetnem delu popolnoma opuščena, pa tudi na koncu je zabrisana. Zgodba se začne s trditvijo, da Vidu ni pravljic nikoli dovolj; konča se z babičino ugotovitvijo, da so knjige kot čebele v panju. Ni torej pojasnil o pomenu besed čebelica in *Čebelica*. V varianti *Pravljice žive v velikem starem mestu* (1969) je povezava do izvorne slikanice omenjena v kolofonu (Peroci in Stupica 1969: 2): »Slikanica je prirejena po 100. številki zbirke *Čebelica*, ki je izšla leta 1965 z naslovom *Čebelice*.« Opozoriti velja, da je v izdaji iz leta 1969 navedna napačna letnica izida *Čebelice* (pravilno 1966).

Ker je slikanica Ele Peroci in Marlenke Stupica *Čebelice* (1966) izšla kot 100. slikanica v zbirki *Čebelica*, se intertekstualne in intervizualne reference navezujejo

na točno določene slikanice. Več slikanic je izšlo v zbirki z istim besedilom in z različnimi ilustracijami v različnih izdajah (npr. leta 1954 *O šivilji in škarjicah* Dragotina Ketteja z ilustracijami Marije Vogelnik v Čebelici 3; 1968, 1973 in 1979 *Šivilja in škarjice* z ilustracijami Jelke Reichman v Čebelici 119, 163 in ponatis); nekatere Čebelice so bile pozneje izdane tudi v zbirki Velike slikanice ipd.

V slikanici Ele Peroci in Marlenke Stupica *Čebelice* (1966) oziroma delni priredbi z naslovom *Pravljice žive v velikem starem mestu* (1969, 2022) je omenjenih 16 konkretnih izdanih slikanic, še nekaj pa je navezav, ki se pojavijo le v ilustracijah, ne pa tudi v besedilih. Gre torej za intertekstualne navezave na slikanice, ki so izšle v zbirki Čebelica med letoma 1953 in 1966 (do 99. številke). Ela Peroci vsa besedila, ki jih v fantastičnem svetu srečuje deček Vid, imenuje pravljice (čeprav so omenjene tudi druge kratkoprozne literarne vrste in dve informativni besedili), iz tega poimenovanja je izpeljan tudi poznejši naslov *Pravljice žive v velikem starem mestu*.

4 Zaključek

Multimodalna analiza slikanice *Pravljice žive v velikem starem mestu* je razkrila interakcijo med besedilom in ilustracijami. Ilustracije dopolnijo besedilo z novimi informacijami in razširijo besedilo na več drugih besedil, ne zgolj na tista, ki jih omenja besedilo. Ob prvem branju bralec spontano odkriva kontekst, ki ga ponuja intertekstualnost in intervizualnost glede na besedila, ki so mu poznana (Haramija 2021: 84). Šele podrobna analiza različic slikanice razkrjuje, da se besedila in ilustracije neposredno nanašajo na slikanice, ki so izšle med prvimi devetindevdesetimi slikanicami v zbirki Čebelica. S tega vidika sta intertekstualnost in intervizualnost izjemno bogati, saj je Ela Peroci v besedilo vnesla 16 drugih besedil, Marlenka Stupica pa še več z vizualnimi namigi, ki se pojavljajo v ilustracijah (npr. rumeni dežnik iz fantastične pripovedi obravnavanih avtoric *Moj dežnik je lahko balon*). Nekatera besedila in ilustracije, na katere se navezuje slikanica *Pravljice žive v velikem mestu* (2022), so mlademu bralcu poznani, za večino besedil pa to ni mogoče trditi. Zato se na tem mestu odpira problem (kakovosti) ponatisov, in sicer s stališča izpuščanja delov besedila, kar spreminja pomen besedila; s stališča ilustracij pa glede na njihovo zamenjavo zaporedja (zamenjava ilustracij lahko podre ritem razvoja zgodbe) in/ali vključevanje dodatnih ilustracij v ponatise slikanic. Medtem ko slikanica *Pravljice žive v velikem starem mestu* (1969) ponudi v kolofonu razlago in povezavo do izvirnega besedila in s tem tudi širšega konteksta, izdaja iz leta 2022 to povezavo popolnoma izpusti. Na konec zgodbe pred bralca postavi naslovnico iz leta 1969, kar je s stališča vizualne pripovedi, ki jo prinaša skrbno zasnovano zaporedje ilustracij v vsaki kakovostni slikanici, neustrezno. Naslovnica ima svojo funkcijo in je pomemben del parabesedila, ki lahko vzbudi radovednost bralca in ga uvede v zgodbo (Nodelman 1996; Nikolajeva in Scott 2001; Nikolajeva 2012).

Slikanice so po svoji naravi multimodalna besedila, ki kot taka zahtevajo multimodalno obravnavo, torej celostni pristop, v katerem so vsi kodi sporočanja enakovredni. Slednje je značilno za kakovostne sodobne slikanice. Pri ponatisih starejši kakovostnih slikanic, ki tvorijo pomemben del kulturne dediščine, pa bi morali prav tako upoštevati najvišja merila oblikovanja kakovostnih slikanic. V obravnavanem primeru se to na ravni besedila nanaša na ohranjanje povezave do izvirnega besedila. Na ravni ilustracij pa na spoštovanje zaporedja ilustracij, ki sledijo izvirniku in tvorijo smiselno celoto glede na besedilo. V kulturno dediščino pa sodi tudi zbirka Čebelica, v kateri izhajajo slikanice vse od leta 1953. Je najstarejša knjižna zbirka na Slovenskem, ki vsebuje več kot 400 naslovov. Zbirka Čebelica z vsem navedenim soustvarja literarni kanon otroške slikaniške produkcije.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Viri

Peroci, Ela in Stupica, Marlenka, 1966: *Čebelice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 100).

Peroci, Ela in Stupica, Marlenka, 1969: *Pravljice žive v velikem starem mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Peroci, Ela in Stupica, Marlenka, 2022: *Pravljice žive v velikem starem mestu*. Peroci, Ela: *Med pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 85–105.

Literatura

Avguštin, Maruša, Mahkota, Breda in Pogačar, Tanja, 1996: Marlenka Stupica. *Otrok in knjiga* 23/41. 54–69.

Aymé, Marcel in Stupica, Marlenka, 1963: *Labodi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 74). Prev. Božena Legiša.

Batič, Janja in Haramija, Dragica, 2015: The importance of visual reading for the interpretation of a literary text. *Center for Educational Policy Studies Journal* 5/44. 31–50.

Bevk, France in Lebez, Mirko, 1960: *Luna*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 52).

Cerkovnik, Marja in Jemec, Marjanca, 1964: *Dopoldanski in popoldanski otroci*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 85).

- Češka ljudska pravljica (zapisal Karel Jaromír Erben) in Birolla, Gvido, 1955: *Lonček, kuhaj*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 14). Prev. Fran Bradač.
- Dickens, Charles, 1963: *Čarobna ribja kost*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 76). Prev. Mira Mihelič.
- Grimm, Jakob, Grimm, Wilhelm in Muk-Stupica, Marlenka, 1954: *Trnuljčica*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 6). Prev. Fran Albreht.
- Grimm, Jakob, Grimm, Wilhelm in Sedej, Maksim, 1957: *Pepelka*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 37). Prev. Fran Albreht.
- Grimm, Jakob, Grimm, Wilhelm in Stupica, Marlenka, 1953: *Rdeča kapica*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 1). Prev. Fran Albreht.
- Grimm, Jakob, Grimm, Wilhelm in Stupica, Marlenka, 1956: *Sneguljčica*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 24). Prev. Fran Albreht.
- Haramija, Dragica in Batič, Janja, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Haramija, Dragica in Batič, Janja, 2022: Slikaniške izdaje literarnih del Ele Peroci. *Otrok in knjiga* 49/113. 36–49.
- Haramija, Dragica, 2021: Medbesedilnost v izbranih pravljicah sodobnih slovenskih avtoric. Jožef-Beg, Jožica (ur.): *Večnaslovniška odprtost pravljic: mednarodni znanstveni simpozij*. Novo mesto: Slavistično društvo Dolenjske in Bele krajine. 71–86.
- Juvan, Marko, 1999: Medbesedilnost – figure in vrste. *Slavistična revija* 47/4. 393–416.
- Kette, Dragotin in Vogelnic, Marija, 1954: *Pravljica o šivilji in škarjicah*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 3).
- Koroška ljudska pripovedka (zapisal Vinko Möderndorfer) in Kralj, Mara, 1954: *Mojca Pokrajculja*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 8).
- Kunaver, Pavel in Sajovic, Evgen, 1960: *Pod zemljo*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 59).
- Milčinski, Fran in Stegovec, Tinca, 1957: *Zakleti grad*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 30).
- Nikolajeva, Maria in Scott, Carole, 2001: *How picturebooks work*. Abingdon: Routledge.
- Nikolajeva, Maria, 2012: Reading Other People's Minds Through Word and Image. *Children's Literature in Education* 43/3. 273–291.
- Nodelman, Perry, 1996: *The Pleasures of Children's Literature*. Second Edition. White Plains: Longman.
- Pirnat, Zlata in Golob-Borčič, Zdenka, 1962: *Teta Ljuba*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 67).
- Ruska pravljica in Piščanec, Roža, 1958: *Trije medvedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 38). Prev. Pavel Golia.
- Serafini, Frank, 2015: The Appropriation of Fine Art into Contemporary Narrative Picturebooks. *Children's Literature in Education* 46/4. 438–453.
- Sipe, Lawrence R., 2008: Learning From Illustrations in Picturebooks. Frey, Nancy in Fisher Douglas (ur.): *Teaching visual literacy: using comic books, graphic novels, anime, cartoons, and more to develop comprehension and thinking skills*. Thousand Oaks: Corwin Press. 131–148.

Slovaška ljudska pravljica in Grom, Bogdan, 1954: *Pravljica o vetru*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 7). Prev. Viktor Smolej.

Intertextual and intervisual connections in the work *Fairytales Live in the Big Old City* by Ela Peroci and Marlenka Stupica

This article presents a lesser-known picture book by Ela Peroci and Marlenka Stupica called *Fairytales Live in the Big Old City*. First, we performed a multimodal analysis of the chosen picture book, then compared three editions of the work: the edition from 2022 was our point of reference for the comparison to the privately published edition from 1969 and the first edition from 1966, which bears a different title, *Bees (Čebelice)*, so the direct connection is less obvious. The analysis of the original text by Ela Peroci called *Bees* (1966) shows that it is the 100th picture book in the Bee (Čebelca) collection. The comparison method shows intertextual as well as intervisual connections to sixteen picture books which were published in the Bee collection prior to 1966. At the same time, it becomes clear that knowing that these texts and illustrations belong to the literary canon is crucial for understanding the focal picture book.

Keywords: Ela Peroci, Marlenka Stupica, picture book, intertextuality, intervisuality